

Türkiye’de Suçluluğa ve İnfaz Politikalarına İlişkin Veri İhtiyacı*

Tuba TOPÇUOĞLU

GİRİŞ

Türkiye’de suçluluğu önleyici işlevsel politikaların geliştirilebilmesi ve ceza adalet sisteminin etkinliğinin arttırabilmesi için bilimsel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmaların yöntem açısından yüksek kalitede gerçekleştirilmesi önemlidir. Böylece bilimsel kanıtlara dayalı olarak oluşturulan politikalar ve sistem içerisinde bu doğrultuda yapılan değişiklikler hem daha fazla başarı şansına sahip olacak hem de kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Sistem içerisinde verilen her bir kararın vatandaşlar açısından doğurabileceği sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, bunların bilimsel verilere dayalı olması adil bir yargıya erişim açısından son derece önemlidir. Ancak, Türkiye’de ceza adaleti ile ilgili bilimsel çalışmaların önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Elinizdeki rapor, Türkiye’de suçluluğun ölçümü ile suçluluğun nedenlerinin araştırılıp elde edilen bilimsel bulgular ışığında önleyici ve topluma yeniden katılım sağlayıcı programların geliştirilmesine ilişkin tespit ve öneriler sunmaktadır. Bunun yanı sıra raporda bu programların sonuç etkinliklerinin değerlendirilmesine ilişkin istatistiki veri ve bilimsel çalışma eksikliğine ilişkin çözüm önerileri de sunulmaktadır.

Türkiye’de çocuk ve yetişkin ceza adalet sistemi, 2005 yılında gerçekleştirilen ceza hukuku reformu ile köklü bir şekilde güçlendirilmiştir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Ka-

* 4 Mart 2014 tarihinde Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından yayınlanmıştır.

nunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakeme Kanunu ve diğer mevzuat değişiklikleri geliştirilen yeni yasal çerçevenin önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Türkiye’de demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunmasının güçlendirilmesi amacıyla mevzuata getirilen söz konusu yenilikler önemlilik arz etmekle birlikte; çıkarılan kanunların uygulanması noktasında bugün pratikte birçok sorun yaşanmaktadır (Balo, 2005; Unicef, 2009). Bu noktada özellikle üzerinde durulması gereken iki konu bulunmaktadır. İlk olarak, kanun yapma süreci Türkiye’de nadiren bilimsel kanıta dayalı olarak gerçekleşmektedir. Oysa sistem içerisinde yapılan her bir yasal değişikliğin arkasında üstü açık ya da örtük bir şekilde mutlaka genelde insan doğası, özel olarak da insanın suç davranışına ilişkin kuramsal bir model yatmaktadır. Bu noktada asıl sorulması gereken soru söz konusu değişikliğin arkasında yatan kuramsal modelin suç davranışını açıklamakta ne derece bilimsel geçerliliğe sahip olduğudur (Akers ve Sellers, 2009).

Amerika’da çocuk suçluların topluma kazandırılmasında uygulanan askeri tarzda tasarlanan kamp örneğinde olduğu gibi yeterli ampirik geçerliliği olmayan teorik bir yaklaşım üzerinden önerilen değişiklikler toplum genelinde istenen etkiyi yaratmayacağı gibi beklenenin aksine olumsuz etkilere de yol açabilmektedir. (Akers ve Sellers, 2009).

Aynı derecede önemli olan bir diğer konu da Türkiye’de yapılan hukuki reformların ve sistemin mevcut işleyişinin ampirik olarak değerlendirilmesine ilişkindir. Her ne kadar yüksek hukuki, etik ve ahlaki standartlara uygun olarak gerçekleştirilmiş olsalar da, söz konusu reformların getirdiği değişiklikler ve uygulamadaki etkileri bilimsel olarak değerlendirilmediği için Türkiye’de ceza adalet sisteminin ne kadar etkin olduğu ampirik olarak bilinmemektedir. Ceza adalet sisteminin kefaret dışında en belirgin iki amacı caydırıcılık ve suçluların topluma yeniden kazandırılmasıdır. Diğer ülkelerde yapılan kapsamlı değerlendirmeler (meta-analiz ve sistematik değerlendirmeler) cezalandırıcı politikaların caydırıcı etkisinin sınırlı olduğunu ve hatta sistem içerisindeki hapsedme gibi bazı uygulamaların beklenenin tersi yönde olumsuz etkileri olabileceğini göstermektedir (Cullen ve Jonson, 2012).

Oysa yine diğer ülkelerde yapılan çalışmalar belli ilkeler ışığında gerçekleştirildiğinde cezaevlerinde uygulanan topluma yeniden katılım programlarının çocuklarda ve yetişkinlerde tekrar suçluluğu azaltmak oldukça etkili olabileceğini göstermektedir (Cullen ve Jonson, 2012). Maalesef Türkiye’de bu alanda mevcut veriler ve bilimsel çalışmalar sınırlı olduğundan uygulanan cezalandırıcı politikaların etkileri ve olası zararlarının boyutuna ilişkin bilimsel bulgular ortaya koyulamamaktadır. Örneğin Türkiye’de mahkemelerde yargılama sonrasında farklı türde yaptırımlara maruz kalan hükümlülerin infazları sonrasında tekrar benzer ya da farklı bir suç işleyip işlemediklerine ilişkin ayrıntılı istatistiki bilgi bulunmamakta ve bu sebeple uygulamadaki yaptırımların etkinliğine ilişkin bilimsel çalışma yapılamamaktadır. Benzer şekilde Türkiye’de cezalandırıcı politikalar dışında ceza infaz sistemi içerisindeki topluma yeniden katılım uygulamalarının etkileri konusunda da kesin olarak bir sonuca varılamamaktadır.

Kriminolojik araştırma bulgularının ceza kanunu ve ceza adalet sistemi politika ve uygulamaları açısından son derece büyük önem taşımaya karşın; maalesef Türkiye’de kriminoloji bu anlamda bir politika üretme aracı olarak görülmemektedir. Oysa kriminoloji, suçluluğun doğasını, miktarını ve nedenlerini araştırıp elde ettiği bilimsel veriler ışığında tamamen kanıta dayalı olarak suç önleme politika ve programlarının tasarlanıp geliştirilmesini sağlayan ve sonrasında da hayata geçirilen söz konusu politika ve programların etkinliğini ampirik olarak değerlendirip sonraki çalışmalara ışık tutan çok disiplinli bir daldır. Suçluluğun ve tekrar suçluluğun etkin bir şekilde önlenmesi için her şeyden önce doğru bir şekilde ölçülebilmesi; suçluluğa ve tekrar suçluluğa neden olabilecek etkenlerin -ki bu etkenler büyük oranda birbiri ile benzerlik gösterebildiği gibi farklılıklar da içerebilir- doğru bir şekilde tespit edilip bu etkenleri hedef alan suç önleme programlarının geliştirilmesi ve son olarak da uygulamaya geçirilen programların *süreç*, *sonuç* ve *maliyet* etkinliğinin bilimsel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Farrington, 2000; 2002).

Dolayısıyla, kriminolojinin en nihai amacını gerçekleştirebilmesi, yani (tekrar) suçluluğun azaltılıp önlenmesi için, (tekrar) suçluluğun ölçümüne, nedenlerinin açıklanabilmesine ilişkin olarak hayata geçirilen cezalandırıcı ve topluma katılım sağlayıcı uygulamaların

değerlendirilmesine imkan sağlayan, güvenilir ve bilimsel açıdan geçerli verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu veriler resmi merciler tarafından derlenip hazırlanan veriler olabildiği gibi bizzat araştırmacıların kendi çalışmaları kapsamında elde ettikleri resmi olmayan verileri de içermektedir. Maalesef Türkiye’de gerek (tekrar) suçluluğun ölçümü ve nedenlerinin araştırılması gerekse mevcut uygulamaların sonuç etkinliğinin değerlendirilmesine imkan veren veri kaynakları yetersiz kalmakta; mevcut kaynaklar bir takım sınırlılıklar taşımaktadır. Bu raporda Türkiye’de bilimsel kanıta dayalı olarak suç önleme politika ve programların hayata geçirilebilmesi için (tekrar) suçluluğun ölçümüne ve nedenlerinin araştırılmasına ilişkin mevcut veriler ve bu verilerin sınırlılıkları ele alınmakta, diğer ülkelerdeki uygulamalar ışığında Türkiye’de suçluluğu ve tekrar suçluluğu azaltmak ve önlemek noktasında etkin programların hayata geçirilmesi ve mevcut uygulamaların etkinliğinin bilimsel olarak değerlendirilebilmesi için atılması gereken adımlara ilişkin öneriler sunulmaktadır.

CEZA ADALET SISTEMİNDE ETKİN ÖNLEME VE KATILIM PROGRAMLARI

Her şeyden önce nedenlerini açıklamaya çalışıp önlenmesi için etkin yollar aranan suç olgusu boyutlarının doğru şekilde ölçülmesi gerekmektedir. Suçluluğun nasıl ölçüldüğü, beraberinde suçluluğun nedenlerinin nasıl araştırılacağını ve suçluluğun önlenmesi amacıyla hayata geçirilen uygulamaların pratikteki etkinliğinin nasıl değerlendirileceğini de belirleyecektir. Türkiye’de suçun ölçümü ağırlıklı olarak resmi kaynaklara ve resmi kaynaklar içerisinde de polis istatistiklerine dayanmaktadır. Türkiye’de polis istatistikleri Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) tarafından toplanmaktadır; ancak 2003 yılına kadar bu veriler EGM’nin internet sayfasında yayınlanmasına rağmen, bu tarihten sonra bu uygulama terk edilmiştir. Bugün itibarı ile EGM’nin mevcut verilerin güncellenmesi ve yeniden yapılandırılması üzerinde yürüttüğü çalışmalardan dolayı, geçmişe dönük olarak karşılaştırma yapılmasına imkan verecek verilere ulaşmak mümkün değildir.

Ayrıca EGM ülke genelinde yalnızca il ve ilçe merkezlerinde güvenliğin sağlanmasından sorumludur. Dolayısıyla polis tarafından

kaydedilen suçlara ilişkin veriler yalnızca kentsel alanları kapsamaktadır. Türkiye’de kırsal alanlarda meydana gelen asayiş olayları Jandarma Genel Komutanlığının (JGnK) sorumluluk alanındadır; ancak bu veriler düzenli olarak Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) verilmelerine karşın, yayınlanmamaktadır. Oysa 2012 verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %23’ü—ki bu oran yaz aylarında daha da artmaktadır—kırsal alanlarda ikamet etmektedir¹. Sonuç olarak *ülke genelinde* meydana gelen suç olayları, şüpheli, tanık ve mağdurlara ilişkin olarak yayınlanmış veri bulunmamaktadır. EGM ve JGnK dışında Türkiye’de meydana gelen asayiş olaylarından sorumlu olan diğer kolluk birimleri ise Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğüdür (GMGM). TÜİK tarafından yürütülmekte olan olay istatistikleri çalışması EGM, JGnK, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve GMGM’nin sorumluluk bölgelerinde meydana gelen suç olayları ile bu olaylardaki şüpheli ve mağdurlara ilişkin bilgileri kapsamaktadır. Ancak bugün itibarı ile söz konusu istatistikler JGnK, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve GMGM’nin idari kayıtlarından manyetik ortamda dönemsel olarak alınmakla birlikte, EGM’nin veri güncelleme ve yeniden yapılandırma çalışmaları tamamlanmadığından, söz konusu istatistikler henüz yayımlanamamaktadır².

Fakat şunu özellikle belirtmek gerekir ki Türkiye’de kolluk birimleri tarafından kayıt edilen tüm suç verilerine ulaşılsa bile bu veriler bir takım sınırlamalardan dolayı tek başına araştırmacılara anlamlı sonuç çıkarma imkanı vermemektedir. Öyle ki, gerçekte işlenen suçlarda hiçbir değişiklik olmadığı ya da çok az bir değişim yaşandığı durumlarda bile resmi istatistikler zaman içerisinde ve bölgesel olarak ciddi bir değişim gösterebilmektedir. Söz konusu veriler ceza adalet sistemi içerisinde üretildikleri için, sistem içerisindeki birçok faktörden etkilenebilmektedir. Örneğin, polis istatistiklerinde hem zaman içerisinde hem de farklı bölgeler arasında gözlemlenen değişiklikler suç oranlarındaki değişikliğin dışında çok farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bu etkenlerin en başında mağdur ve tanıkla-

1 TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13425> (Erişim tarihi: 1 Eylül 2014).

2 TÜİK, <http://www.resmiiistatistik.gov.tr/?q=tr/content/210-su%C3%A7-adalet-ve-se%C3%A7im-istatistikleri> (Erişim tarihi: 25 Eylül 2014).

rın suçları polise bildirme davranışı gelmektedir. Dolayısıyla insanların suç mağduriyetlerini resmi mercilere bildirme eğiliminin hem sosyo-ekonomik açıdan farklılık gösteren bölgeler arasında hem de zaman içerisinde nasıl bir değişim gösterdiğini incelemeyen sadece resmi suç istatistiklerini inceleyerek bu verilerdeki değişimin suç oranlarındaki farklılıkları yansıttığını ileri sürmek oldukça hatalı olacaktır. Ayrıca polisin dönem dönem ve bazı bölgelerde farklı suç türlerini hedef alması, kendisine bildirilen suçları kayıt etme rutinindeki bölgesel ve zamansal değişiklikler ve suçların tanım, sayım ve sınıflandırılmasındaki değişiklikler gibi birçok etken istatistikleri ciddi anlamda etkileyebilmektedir (Coleman ve Moynihan, 1999; Polat ve Gül, 2010).

Suç mağduriyet anketleri polise bildirilen ve bildirilmeyen suçlar arasındaki farkı tahmin etmek ve suçlardaki karanlık sayıları aydınlatmak amacıyla dünyada en sık kullanılan suç ölçüm tekniklerinden biridir (Coleman ve Moynihan, 1999). Ne yazık ki Türkiye’de ulusal düzeyde suç mağduriyet çalışmaları yürütülmemektedir ve bu nedenle suç istatistiklerine ilişkin belirsiz sayılar hakkında ülke bazında bir tahminde bulunmak mümkün olmamaktadır. Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bilinen ve resmi istatistiklere yansıyan suçlar ve failer, gerçekte var olan toplam suçların ve failerin sadece bir bölümünü yansıtmaktadır. Suç istatistiklerindeki belirsiz sayıları aydınlatmak için sistemin dışında ve sistemden bağımsız olarak yapılan ölçümlere dayanan mağduriyet anketlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda Türkiye’nin ilk kez 2005 yılında katıldığı Uluslararası Suç Mağdurları Çalışması (International Crime Victims Survey - ICVS) kapsamında İstanbul’da hane bazında gerçekleştirilen anket çalışması çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır (Jahic ve Akdaş Mitrani, 2010). Söz konusu çalışmanın sonuçları İstanbul’da suç istatistiklerine ilişkin belirsiz sayıların suç tipine göre değişiklik gösterdiğini ve hatta araba hırsızlığı hariç çalışma kapsamında incelenen suç tiplerinin çoğunda gerçekte yaşanan mağduriyetlerin polise bildirilme oranının %50’nin altında olduğunu ve dolayısıyla da İstanbul’da yaşanan mağduriyetlerin çoğunun aslında sisteme yansımadığını göstermektedir (Jahic ve Akdaş Mitrani, 2010). Ülke bazında tüm adreslerden temsili olarak seçilen örneklemeler dahilinde hane halkı

üyeleri ile düzenli aralıklarla yapılan suç mağduriyet anketleri ABD’de 1972, İngiltere’de ise 1982 yılında uygulanmaya başlanmış; Avrupa, Kanada ve Avustralya’da hızla yaygınlaşmıştır (Coleman ve Moynihan, 1999). Söz konusu mağduriyet anketleri, bir taraftan kişilerin yaşadıkları suç mağduriyetine ilişkin çok yönlü bilgi sunmakta (örn: mağduriyet oranları, insanların yaşadıkları mağduriyetleri polise bildirme oranları, bu oranların hem zaman içerisinde hem de farklı sosyal gruplar arasında gösterdiği farklılıklar), diğer taraftan ise suçluluk ve mağduriyeti açıklayan birçok kuramsal modelin ampirik olarak test edilmesini sağlamaktadır.

Suçluluğun resmi olmayan yollardan ölçümüne ilişkin olarak farklı ülkelerde kullanılan bir diğer teknik de kişilerin geçmişte işledikleri suç davranışlarını itiraf etmelerine dayanan anket çalışmalarıdır. Mağduriyet anketleri gibi *kişisel suç bildirim anketleri* de bir taraftan resmi suç istatistiklerinde mevcut olan belirsiz sayıların aydınlatılmasına katkı sağlarken, diğer taraftan suçluluğun ölçümüne ilişkin olarak ceza adalet sistemi içerisinde oluşan resmi istatistiklere alternatif bir veri teşkil etmektedir. Faillerin kendi bildirimlerine dayalı olarak gerçekleştirilen anketler ABD’de ilk olarak 1940 ve 1950’li yıllarda gerçekleştirilmiş ve zamanla geliştirilen teknik tüm Avrupa ülkelerinde hem suçluluğun –özellikle de çocuk suçluluğunun– ölçümünde hem de çeşitli suç teorilerinin ampirik olarak test edilmesinde kullanılmıştır (Coleman ve Moynihan, 1999; Klein 1989). Maalessif bugüne kadar Türkiye’de ulusal düzeyde gerçekleştirilmiş herhangi bir suç bildirim çalışması bulunmamaktadır.

Aslında resmi ve resmi olmayan ölçüme dayalı olan suç ölçüm tekniklerinin hiçbiri kusursuz olmamakla birlikte, her birinin kendi içinde güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır (Coleman ve Moynihan, 1999; Thornberry ve Krohn, 2000). Örneğin polis istatistikleri en ciddi suçları ve suçluları içerirken, kişisel bildirim anketleri kapsamında genelde daha az ciddi suçlara ilişkin veri elde edilmektedir. Bununla beraber bu anketler sayesinde resmi istatistiklere yansımayan pek çok suç da tespit edilebilmektedir (Thornberry ve Krohn, 2000). Ayrıca suç mağduriyet anketleri düzenli aralıklarla yapıldığında, bu çalışmalar mağduriyet oranlarının ve mağdurların mağduriyetlerini polise bildirme eğilimlerinin zaman içerisinde nasıl bir değişim gösterdiğini

inceleme imkanı da vermektedir. Böylelikle mağduriyet anketleri, polis istatistiklerinin eleştirel olarak değerlendirilmesini mümkün kılmakta ve zaman içerisinde suç oranlarındaki değişimin ne kadarının “gerçeği” yansıttığı; ne kadarının ise mağdurların suçları polise bildirme davranışındaki değişimden kaynaklandığı konusunda aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle, bugün kriminoloji alanında uygulamada kabul gören ve bilimsel geçerliliği en üst düzeye çıkaran *ideal yöntem* suçun ölçümünde aynı anda birden çok kaynağa dayanılması ve farklı kaynaklardan elde edilen verilerin sistemli bir şekilde karşılaştırılmasıdır (Aebi ve Linde, 2010; Enzmann ve Podana, 2010; Killias, Lucia, Lamon ve Simonin, 2004). **Ancak Türkiye’de suçun ölçümü sadece kısmi ve güvenilir olmayan resmi suç istatistiklerine dayandığı için, görünen suçluluk, suça ilişkin belirsiz sayılar, yaşanan mağduriyetler, suç mağdurlarının mağduriyetlerini kolluk birimlerine bildirme eğilimi gibi konular hakkında ulusal düzeyde tahminde bulunmak ve resmi suç istatistiklerini kesitsel ve boylamsal olarak eleştirel bir şekilde değerlendirebilmek mümkün olmamaktadır.**

SUÇLULUĞUN NEDENLERİNE İLİŞKİN BİREY (MİKRO) DÜZEYİNDE ARAŞTIRMA YAPMANIN ÖNEMİ: EKOLOJİK YANILGI

Türkiye’de suçluluğun ölçümünün sadece resmi suç istatistiklerine dayanmasındaki bir önemli sakınca da suçluluğun nedenlerinin araştırılması noktasında bu verilerin oldukça sınırlı sonuçlar vermesidir. Etkin suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının geliştirilebilmesi, kişilerin suça karışma ya da cezaevinden çıktıktan sonra tekrar suç işleme ihtimalini arttıran etkenlerin doğru bir şekilde belirlenebilmesine bağlıdır. Dolayısıyla daha ağır cezalandırıcı uygulamaların kişiler üzerinde özel bir caydırıcı etkisi olup olmayacağı ya da uygulanan bir toplumsal katılım programının tekrar suçluluk ve suçlulukla ilişkili diğer değişkenler üzerinde istenen etkiyi yaratıp yaratmayacağı gibi soruların birey düzeyinde yapılan bilimsel araştırma bulgularına dayanması önemlidir. Elbette hayata geçirilen politika ve programların sonuçlarının, uygulama sonrasında yine bilimsel yöntemlerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak uygulama öncesinde birey düzeyinde (tekrar) suçluluğun ve nedenlerinin ince-

lenmesine ve de çeşitli teorik modellerin ampirik olarak test edilmesine imkan veren araştırmaların bulgularına dayalı olarak geliştirilen politika ve uygulamaların başarı şansı, kanıta dayalı olmadan toplumda tepkisel olarak geliştirilen politikalardan çok daha yüksek olacaktır. Resmi suç istatistikleri tek tek bireyler yerine kitle düzeyinde veri içermektedir; bu nedenle de bireylerin suç davranışını açıklayan teorilerin ampirik olarak test edilmesinde ve bireylerin suç işleme ihtimalini arttıran **risk etkenlerinin** belirlenmesinde son derece sınırlıdır. Oysa suçun resmi olmayan yollardan ölçümünde yararlanılan mağduriyet ve kişisel suç bildirim anketleri, her ne kadar ulusal düzeyde temsili olarak seçilen örneklem üzerinde gerçekleştirildiklerinde resmi istatistikler gibi ülke geneline ilişkin tahminlerde bulunma imkanı verseler de, bu veri kaynakları resmi suç istatistiklerinden farklı olarak suçluluğun birey düzeyinde (mikro düzeyde) açıklanmasında büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de suçluluğun boyutunun ve nedenlerinin araştırılıp önleyici programların hayata geçirilmesi noktasında mevcut istatistiksel verilerin geliştirilmesine ışık tutması ve resmi olmayan ölçümlere dayanan bilimsel çalışmaların desteklenmesi açısından sıklıkla düşülen bir yanılgıya değinmek yerinde olacaktır. **Ekolojik yanılgı**, bir analiz birimi (örn: ülke, şehir) üzerinde toplanan verilerin incelenmesi sonrasında elde edilen bulgular ışığında daha küçük analiz birimleri hakkında sonuca varma yanılgısıdır (Bachman ve Schutt, 2003). Türkiye’de yapılan araştırmalara bakıldığında, şehir bazında polis istatistikleri üzerinden yapılan araştırma sonuçlarına dayanarak, birey düzeyinde açıklamalar getirilmeye çalışıldığı sıklıkla görülmektedir. Örneğin, hırsızlık suçunun işsizliğin fazla olduğu illerde daha çok olması, işsiz olmanın kişilerde hırsızlık suçu işleme ihtimalini arttıracığı şeklinde bir yanılgıya neden olmaktadır. Oysa söz konusu araştırmanın sonuçlarına dayanarak böyle bir sonuç kesinlikle çıkarılamamaktadır. İşsiz kalmak ve suçluluk arasındaki nedensel ilişkiyi birey düzeyinde açıklayabilmek için yine birey düzeyinde ölçüm ve analiz yapılması gerekmektedir. Bu noktada da suçluluğu ve aynı zamanda suçluluğa neden olabilecek etkenleri kişi düzeyinde ölçen suç mağduriyet ve kişisel suç bildirim anketleri büyük önem taşımaktadır.

BOYLAMSAL ÇALIŞMALARIN ÖNEMİ

Bu noktada şunu özellikle belirtmek gerekir ki Türkiye’de (tekrar) suçluluğun ölçümü, nedenlerinin araştırılması ve bilimsel kanıta dayalı etkin suç önleme politika ve programlarının geliştirilmesi için söz konusu anket çalışmalarının düzenli aralıklarla boylamsal olarak yapılması gerekmektedir. (Tekrar) suçluluğu önlemeye ya da azaltmaya ilişkin uygulanacak bir programın başarısı her şeyden önce (tekrar) suçluluk riskini arttıran olası *nedensel risk etkenlerinin* doğru olarak belirlenmesi ve sonrasında da bu etkenlerin sistematik olarak hedef alınması esasına dayanır (Farrington, 2002). Suçluluk ve tekrar suçluluk için risk teşkil eden etkenlerin tespit edilebilmesi için de araştırma tasarımının mutlaka ileriye dönük boylamsal olarak yapılması gerekmektedir (Murray, Farrington ve Eisner, 2009). Boylamsal çalışmalar, gerek suçluluğa etki edebilecek olası etkenler olsun gerekse suç davranışı açısından olsun katılımcıların zaman içerisinde belli aralıklarla gözlemlendiği ve dolayısıyla da olası risk etkenlerindeki değişim sonrası kişilerin davranışlarındaki değişikliğin araştırılmasına imkan veren çalışmalardır.

Etkin suç önleme ve topluma kazandırma programlarının geliştirilebilmesinde boylamsal çalışmaların önemine ilişkin diğer ülkelerdeki çalışmalardan bahsetmek yerinde olacaktır. Kanada’da ceza infaz kurumlarında uygulanan topluma kazandırma programları üzerine uzun yıllar yapılan çalışmalar uygulama sonrasında başarılı olan topluma kazandırma programlarının belli bir takım özellikler taşıdığını ortaya koymuştur (Cullen ve Jonson, 2012). Bu özelliklerin en başında da söz konusu programların mahpusların yeniden suç işleme riskini arttırdığı boylamsal çalışmalardan elde edilen bilimsel bulgularla desteklenen ve dışarıdan müdahale ile zaman içerisinde değişim gösterebilen *dinamik risk etkenlerini* hedef alması olduğu belirtilmiştir (Cullen ve Jonson, 2012). Dolayısıyla, kişilerin suçluluğunu ve tekrar suçluluğunu açıklamak amacıyla yürütülen boylamsal çalışmaların ortaya koyduğu bulgular hayata geçirilen suç önleme ve topluma kazandırma programlarının başarısını belirleyen en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Oysa Türkiye’de suçluluk üzerine yapılan araştırmalarda ağırlıklı olarak hiçbir kontrol grubu kullanılmadan suçlu ya da suç şüphesi altında bulunan nüfus üzerinde geçmişe dönük olarak elde

edilen bulgular sanki suçluluğa neden olan etkenlermiş gibi sunulmaktadır (örn. işsizlik oranları ve suçlulara ilişkin veriler). Türkiye’de ceza adalet sisteminin dışında bulunan nüfusa odaklanan çalışmalara bakıldığında ise bu çalışmaların neredeyse tamamının zaman içerisinde tek bir noktada yapılan ölçümlere dayanan kesitsel çalışmalar olduğunu ve dolayısıyla da kişilerin zaman içerisindeki değişimleri yerine kişiler arasındaki farklılıklara ilişkin bulgular ortaya koyduklarını görmekteyiz (örn. Demir, Baran ve Ulusoy, 2005; Duyan ve Duyan, 2007; Kumru, 2011; Özbay 2003, 2004; Ulusoy, 2006; Ulusoy, Özcan Demir ve Görgün Baran, 2005a; 2005b; Ünal, Çukur ve Özbayrak, 2010). Suçluluk ve tekrar suçluluk için risk teşkil eden ve koruyucu görevi gören etkenlerin belirlenebilmesi için kişilerin mutlaka düzenli aralıklarla ve ileriye dönük olarak uzun yıllar takip edildiği ve bu nedenle de ölçülen değişkenler ile sonuç değişken(ler)i arasında doğru zaman sırasının belirlenebilmesine olanak tanıyan boylamsal çalışmalara ihtiyaç vardır (Kraemer ve diğerleri, 1997; Murray, Farrington ve Eisner, 2009). Diğer ülkelerdeki yaygınlığına karşın Türkiye’de kişileri suç işleyip ceza adalet sistemi içerisine girmeden çok önce takip etmeye başlayan ve hatta infazın sonrasında da takip eden benzer boylamsal çalışmalar yapılmadığından dolayı, Türkiye’de hem ilk kez suçluluğun hem de infaz sonrasında tekrar suçluluğun süreçlerini takip eden bilimsel çalışmalar bulunmamaktadır.³ Sonuç olarak, Türkiye’de ceza infaz kurumlarında uygulanan topluma yeniden katılım programları ya diğer ülkelerde yapılan çalışmaların bulgularına dayanarak hazırlanmakta ya da uygulanan programlar doğrudan diğer ülkelerdeki uygulamalardan ithal edilmektedir.

³ ‘Takip’ sisteminde kişilerin/grupların fişlenmesi riskine karşı, zaten sistemde mevcut olan verilerin anonimleştirilerek hazırlanıp sunulması önemlidir. Kişisel verilerin gizliliği ilkesi gözetilmelidir. Takip, adalet sistemin etkinliğinin değerlendirilebilmesi için bir zorunluluktur. Suçun nedenlerini açıklayabilmek için boylamsal çalışmalara, yani kişilerin belirli aralıklarla değerlendirildiği ve gönüllü katılım sağladığı çalışmalara ihtiyaç vardır (follow-up study). Dünyada bu tip takip çalışmalarına hem denetimli serbestlik hem de genel ceza infaz sisteminde başvurulmaktadır.

SUÇ ÖNLEME VE TOPLUMA YENİDEN KATILIM PROGRAMLARININ ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLEBİLMESİ İÇİN GEREKLİ OLAN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

Bilimsel kanıta dayalı olan etkin suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının hayata geçirilmesi için gerekli olan bilimsel çalışma ve veri ihtiyacına değindikten sonra Türkiye’de ceza adalet sisteminin mevcut işleyişi ve etkinliğinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için gerekli olan bilimsel çalışma ve veri eksikliğine değinmek iyi olacaktır. İster ceza adalet sistemi içerisindeki cezalandırıcı uygulamalar olsun isterse de ceza infaz sistemi içerisinde hayata geçirilen topluma yeniden katılım çalışmaları olsun, her bir uygulamanın bilimsel kriterler ışığında ve *bağımsız* değerlendirme çalışmalarına tabi tutulması gerekmektedir. Ayrıca yapılacak olan değerlendirme sadece sonuç etkinliğine odaklanmamalı, mutlaka süreç ve maliyet etkinliğinin değerlendirmesini de içermelidir. Söz konusu programların uygulanma sürecine ilişkin gerçekleştirilecek süreç değerlendirmesi programın sonuç ve maliyet etkinliğinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için mutlaka gereklidir. Tam anlamıyla hedeflendiği gibi hayata geçirilmeyen bir programın sonuç etkinliğinden bahsetmek anlamsız olacaktır. Örneğin sağlıklı bir süreç değerlendirmesi gerçekte başarı şansı bulunan fakat yeterince hayata geçirilemediği için tekrar suçluluğu azaltmakta başarı sağlayamayan bir programın “başarısız” atfedilmesine engel olacaktır. Benzer şekilde yeterli bilimsel geçerlilik düzeyinde gerçekleştirilmeyen bir sonuç değerlendirmesi çalışması da herhangi bir topluma yeniden katılım programının başarısı hakkında çok yanıltıcı sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Sağlıklı bir süreç ve sonuç değerlendirmesi söz konusu programın maliyet etkinliğinin belirlenebilmesi için de mutlaka gereklidir. Tekrar suçluluğu azaltmada başarılı olsa bile toplum genelinde etkisi küçük fakat maliyeti çok fazla olan bir programa dair gerçekleştirilen bir maliyet etkinliği değerlendirme çalışması karar vericilere alternatif program arayışlarına yönelmeleri noktasında yol gösterici olacaktır. Türkiye’de ceza infaz sistemi içerisinde yürütülmekte olan topluma yeniden katılım ve tedavi programları bilimsel yeterlilik düzeyinde süreç, sonuç ve maliyet etkinliği değerlendirilmesine tabi tutulmamaktadır. Bu bölümde Türkiye’de ceza adalet sistemi içerisinde hayata

geçirilen suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının etkinliğinin ampirik olarak değerlendirilebilmesi için gerekli olan bilimsel çalışma ve veri ihtiyacına değinilecektir.

Öncelikli olarak ceza adalet sisteminin etkinliğinin değerlendirilip daha da iyileştirilmesi için sisteme giren şüpheli, sanık ve mahpusların maruz bırakıldıkları -özgürlüğü sınırlayan ya da sınırlamayan- her türlü yaptırım, tedavi ve topluma kazandırma süreci boyunca ve sonrasında devamlı olarak takip edilip tekrar suçluluklarının kayıt altına alınması gerekmektedir. **Bu amaçla ve de tekrar suçluluğun tanımlanmasındaki zorluklardan dolayı diğer ülkelerde olduğu gibi polis kayıtlarının, mahkeme kayıtlarının, ceza infaz kurumu ve denetimli serbestlik müdürlüklerinin kayıtlarının birleştirilmesi ve sisteme giren ve farklı süreçlerden geçen kişilerin tekrar suç işleme oranlarının istatistiksel yöntemlerle hesaplanıp mükerrer suç istatistiklerinin belirli aralıklarla yayımlanması gerekmektedir.** Söz konusu çalışma yetişkin ve çocuklar için olduğu gibi farklı suç tipleri için de ayrı ayrı yapılmalıdır. Bu çalışmanın teknik bilgiye sahip uzman bir ekip tarafından yürütülmesi gerekir.

Ancak burada önemle üzerinde durulması gereken nokta şudur ki suçluluğun ve tekrar suçluluğun resmi olarak ölçümü ve bu istatistiklerin düzenli aralıklarla yayımlanması sistemin işleyişine ilişkin olarak önem arz etmekle birlikte; bu veriler ışığında yapılan değerlendirmeler sistemin işleyişi hakkında yalnızca genel bir değerlendirme sunacaktır. Makro düzeyde hazırlanan resmi istatistikler, aşağıda daha detaylı olarak ele alındığı üzere, sınırlı bilimsel yeterliliğe sahip değerlendirme çalışmalarının yapılmasına imkan vermektedir. Fakat birey üzerinde uygulanan cezalandırıcı ve topluma yeniden katılım sağlayıcı uygulamaların söz konusu kişiler üzerindeki özel caydırıcı ve toplumsallaştırıcı etkisini değerlendirebilmek için özellikle birey düzeyinde elde edilen verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Üstelik söz konusu değerlendirme çalışmalarının bilimsel açıdan güvenilir sonuçlar verebilmesi için zaman içerisinde kişilerin suç davranışını belli aralıklarla ölçen veriler dışında, kişilerin suç davranışları ile ilişkili olabilecek (cinsiyet, yaş, iş durumu, eğitim düzeyi, medeni hali, önceki suç kaydı, madde kullanımı gibi) önemli değişkenlere ilişkin verilere de ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, hakkında ceza davası

açılmış olup 2013 yılı içerisinde işlediği suçtan dolayı hüküm giyen bütün sanıklar içerisinde belirlenen temsili bir örneklem üzerinden sistemin etkinliğini değerlendirmek isteyen bir araştırmacının, söz konusu sanıkların haklarında verilen karar türlerine göre (örn: hapis, denetimli serbestlik gibi) sistem içerisinde de infaz sonrasında da uzunca bir süre takip edilebilmesi ve belirlenen takip süresi içerisinde tekrar suç işleyip işlemediklerinin tespit edilebilmesi gerekmektedir. Ayrıca araştırmacının hem tekrar suçluluğun belirleyenlerini tespit etmek hem de etkinlik çalışması için sanıkların demografik ve diğer özellikleri hakkında daha ayrıntılı verilere de ulaşması gerekmektedir. Ceza infaz kurumlarında yürütülen topluma yeniden katılım çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesinde ise hükümlülerin program öncesinde ve sonrasında değerlendirilmelerini de içeren takip çalışmasının yanında mutlaka uygulanan programının süreçlerine ilişkin (katılımcıların programa katılım oranları, programı başarıyla tamamlanma oranları gibi) kapsamlı verilere de ihtiyaç duyulmaktadır. En baştan hedeflendiği şekliyle hayata geçirilip geçirilmediği ve çalışma kapsamında hükümlülerin kaçına neyin, ne oranda ve nasıl verildiği bilinmeyen bir topluma kazandırma çalışmasının sonuç değerlendirmesini yapmak ve tekrar suçluluğu azaltıp azaltmadığını tespit etmek nihayetinde anlamsız olacaktır.

Ceza adalet sistemi içerisine giren kişilerin infaz süreci ve sonrasında takiplerine dayanan birey düzeyindeki mükerrer suç istatistikleri oluşturulmadan ceza infaz kurumları ve denetimli serbestlik şubelerindeki topluma yeniden katılım enstrümanları faaliyetlerinin etkinliğinin değerlendirilip geliştirilmesi ve genel olarak ceza adalet sisteminin etkinliği hakkında sağlam bir değerlendirme yapmak mümkün olmayacaktır. **Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan Türkiye'deki ceza infaz kurumlarına ilişkin istatistikler, yıl içinde ceza infaz kurumlarına giren ve bu kurumlardan çıkan hükümlüler hakkında oldukça sınırlı ve betimleyici veriler sunmakta; mükerrer suçluluğu ölçmeye ve de ceza infaz kurumlarında uygulanan topluma yeniden kazandırma programlarının süreç ve sonuç etkinliğini değerlendirmeye imkan vermemektedir.** Türkiye'de 2000 yılında hayata geçirilen ve devamlı olarak geliştirilen UYAP bilişim sistemi bugün Adalet Bakanlığı Merkez Birimleri, adli ve idari

yargı birimleri, adli tıp bilgileri, ceza tevkifevlerinin otomasyonunu kapsamakta ve söz konusu çalışma için uygun alt yapıyı sağlamaktadır. Ancak, UYAP istatistik veri toplama amacıyla kurulan bir sistem olmadığından, bilimsel çalışmalar için kullanışlı değildir. Çeşitli yazılımlar kullanılarak UYAP bünyesinde mevcut olan bilgilerin sistematik olarak toplanması ve araştırmacıların bizzat birey düzeyinde araştırma yapıp tekrar suçluluğu birçok boyutuyla ele almasına da imkan verecek şekilde düzenlenmesi ve araştırmacıların kullanımına sunulması gerekmektedir. Dolayısıyla mükerrer suç istatistiklerinin Adalet Bakanlığı bünyesinde hazırlanıp düzenli aralıklarla yayınlanması dışında sistem içerisinde bireyleri takip eden söz konusu mikro verilerin anonimleştirilerek bilimsel araştırma yapmak isteyenlerin erişimine de sunulması gerekmektedir. Araştırmalarda ve verilerin toplanmasında fakülteler, bağımsız araştırma kuruluşlarının da etkin kılınması önemlidir.

Cezalandırıcı uygulamaların ve toplumsallaştırıcı programların etkinliği söz konusu uygulamanın içeriği ve mevcut sınırlamalara göre çok farklı araştırma yöntemlerinin kullanılmasını gerektirebilmektedir; ancak suçluluğun önlenmesi ve suçluların topluma yeniden katılımına ilişkin program ve politikaların işe yarayıp yaramadığının inceleyen bütün “değerlendirme çalışmaları” bilimsel yöntem açısından aynı yeterlilikte değildir. Değerlendirme çalışmaları kullandıkları araştırma yöntemi ve sahip oldukları bilimsel geçerliliğe göre kendi aralarında derecelendirilmekte ve bu derecelendirmede ABD’de geliştirilen “Maryland Bilimsel Metotlar Ölçeği” sıklıkla kullanılmaktadır (Sherman ve diğerleri, 1998). Bu ölçek Maryland Üniversitesi Kriminoloji ve Ceza Adaleti Bölümü’nde oluşturulan bir çalışma grubu tarafından, devletin 1996 yılında verdiği talimat üzerine, ABD’de bütçeden büyük kaynaklar ayrılarak uygulanan yüzlerce suç önleme programının etkinliğini değerlendirmek için geliştirilmiştir. Bu ölçek, bilimsel metot açısından yeterliliği zayıf olan araştırmaların sonuçlarına dayanarak gerçekte işe yaramayan suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının devam ettirilip yaygınlaştırılması riskini aza indirmekte ve böylelikle de karar vericilere bilimsel bulgulardan sağlıklı bir şekilde yararlanma imkanı sunmaktadır. Değerlendirme çalışmalarını metodolojik üstünlükleri ve bilimsel

yeterlilikleri açısından değerlendirmek için kullanılan bu ölçeğe göre incelenen değerlendirme çalışmaları 1 den 5'e kadar bir sayı almaktadır (Sherman ve diğerleri, 1998: 4-5):

Seviye 1: Gerçekleştirilen suç önleme ya da topluma yeniden katılım programı ile üzerinde etki yaratması umulan sonuç değişkeni (örn: suç oranı, madde kullanımı, öfke kontrolü) aynı zaman diliminde ölçülmektedir (kesitsel çalışma) (Örnek: Topluma yeniden katılım programına katılanlar ile katılmayanlar arasında öfke kontrol düzeyinin karşılaştırılması; idam cezasının uygulandığı ülkeler ile uygulanmadığı ülkelerde öldürme suçları oranlarının karşılaştırılması).

Seviye 2: Uygulanan program ile sonuç değişkeni arasında doğru zaman sırası bulunmakta (boylamsal çalışma); fakat müdahale öncesi ve sonrasına ilişkin sonuç değişkeninde ölçüm olmasına rağmen karşılaştırılabilir bir kontrol grubu bulunmamaktadır (Örnek: Topluma yeniden katılım programına katılan mahpuslarda program sonrasında öfke kontrol düzeyinin artması; cezaların şiddetini arttıran yasa değişikliğinden sonra söz konusu suç oranlarında azalma gözlemlenmesi).

Seviye 3: Müdahale öncesi ve sonrası ölçümler yapılmakta; ayrıca suç önleme ya da topluma yeniden katılım sağlayıcı programının uygulandığı deney grubu ile *karşılaştırılabilir* bir kontrol grubu da bulunmaktadır (Örnek: Programa katılan ve katılmayan hükümlülerde program öncesi ve sonrasında öfke kontrol düzeyindeki değişimin karşılaştırılması; hapis cezasına mahkum edilen hükümlüler ile hakkında denetimli serbestlik tedbiri getirilen hükümlülerin infaz sonrasında tekrar suç işleme oranlarının karşılaştırılması).

Seviye 4: Sonuç değişkenini etkileyebilecek diğer etkenler kontrol edildikten sonra programa maruz kalan deney grubu ve programa maruz kalmayan kontrol grupların müdahale öncesi ve sonrası sonuç değişkeni üzerinden karşılaştırılması. (Örnek: Tekrar suçluluğu etkileyebilecek önemli etkenler *istatistiksel* olarak kontrol edildikten sonra topluma yeniden katılım programı uygulanmış deney grubu ile topluma yeniden katılım programı uygulanmayan kontrol grubunda tekrar suçluluk oranlarının karşılaştırılması; tekrar suçluluğu etkileyebilecek önemli değişkenler üzerinden mahpusların birbirle-

riyle *eşleştirilmesi* sonrasında farklı yaptırım türlerine maruz kalan kişilerin daha sonra tekrar suçluluk oranlarının karşılaştırılması).

Seviye 5: Birimler deney ve kontrol gruplarına *rastlantısal* olarak yerleştirildikten sonra, programa maruz kalan grup ile program uygulanmayan kontrol gruplarının müdahale öncesi ve sonrası karşılaştırılması (Örnek: Program uygulanan gruba katılan kişiler ile katılmayan kişilerin rastlantısal olarak belirlenmesi sonrasında her iki grupta program sonrasında madde kullanım oranlarındaki değişimin karşılaştırılması).

Sherman ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan sistematik değerlendirmede birinci ve ikinci seviyede yapılan bütün değerlendirme çalışmaları bilimsel açıdan güvenilir sonuçlar vermediği için değerlendirme dışında bırakılmış ve herhangi bir değerlendirme çalışmasının en az üçüncü seviyede belirtilen metot ile gerçekleştirilmiş olması gerektiği ifade edilmiştir. Diğer bir ifade ile herhangi bir suç önleme ya da topluma yeniden katılım sağlayıcı programın sonuç etkinliğine dair yapılan bir değerlendirmenin bilimsel açıdan güvenilir sonuçlar verebilmesi için, en azından programın uygulandığı bir grup ile uygulanmadığı bir grubunun karşılaştırılabileceği bir kontrol grubunun bulunması gerekir. Aynı zamanda her iki grupta da program öncesi ve sonrasında söz konusu program ile değiştirilmek istenen etkenin ölçülmüş olması önemlidir (seviye 3). Dördüncü seviyedeki değerlendirme çalışmaları karşılaştırma grupları arasında, kimi zaman eşleştirme yoluyla istatistiksel kontrolün sağlandığı çalışmalar iken; beşinci seviyedeki değerlendirme çalışmaları ise deneysel kontrolün sağlandığı ve nedensellik açısından en güçlü bilimsel kanıtı sunan çalışmalardır.

Dolayısıyla, kriminoloji alanında suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının sonuç etkinliğinin değerlendirilmesinde en ideal araştırma tasarımı, rastlantısal kontrollü deneylerle birlikte gerçekleştirilen boylamsal çalışmalardır (Farrington, 2000; 2003). Rastlantısal kontrollü deneysel çalışmalarda en az bir deney grubu, bir de kontrol grubu bulunmakta ve deney grubundaki mahpuslar bu gruplara tamamen *rastlantısal* olarak yerleştirilmektedir. Kişilerin deney ve kontrol gruplarına rastlantısal bir şekilde yerleştirilmeleri her iki grup

içinde yer alanların gerçekleştirilen program dışında her açıdan birbirlerine benzemelerini sağlamaktadır. Boylamsal çalışmalar ile birleştirilen söz konusu çalışmalar sayesinde hayata geçirilen programın öncesinde ve sonrasında her iki grup içerisinde sonuç değişkeni değerlendirilmekte ve aralarında gözlemlenen fark güvenilir bir şekilde uygulanan programa atfedilebilmektedir. **Sonuç olarak; söz konusu boylamsal çalışmalar, sundukları ampirik bulgular ile bir taraftan bilimsel kanıta dayalı suç önleme ve topluma yeniden katılım programlarının geliştirilmesine ışık tutmakta, diğer taraftan ise hayata geçirilen programların sonuç etkinliğinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ve başta hedeflenen amaçların pratikte gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır.**

Elbette ceza adalet sistemi içerisindeki bütün uygulamaların rastlantısal deneyler ile değerlendirilmesi uygun olmamaktadır. Örneğin cezalandırıcı uygulamaların caydırıcı etkisi olup olmadığını ortaya çıkarmak için sistem içerisinde kişilerin rastlantısal olarak farklı yaptırımlara maruz bırakılması ve sonrasında bu kişilerin tekrar suçluluklarının incelenmesi mümkün olmamaktadır. Fakat, diğer ülkelerde rastlantısal kontrollü deneylerin gerçekleştirilemediği durumlarda yarı deneysel çalışmalar da oldukça yaygın olarak uygulanmaktadır (seviye 4). Mesela ceza oranlarını arttıran bir yasa değişikliği sonrasında bu değişikliğin toplumda genel bir caydırıcı etkiye neden olup olmadığını ortaya çıkarmak için rastlantısal kontrollü deney yapmak mümkün olmamakta; fakat bu türde araştırmalar için kesintili zaman serisi analizi yapılabilmektedir. Ancak böylesi bir analizin yapılabilmesi için hem suç oranlarının yapılan yasa değişikliği öncesi ve sonrasına dair uzun yıllar içerisinde ölçülmesi gerekmekte hem de resmi istatistiklerde gözlemlenen değişikliğin güvenilir şekilde yapılan yasa değişikliğine atfedilebilmesi için söz konusu dönem içerisinde resmi istatistiklerdeki değişimi açıklayabilecek sosyal, idari, politik, hukuki ve ekonomik değişkenlere ilişkin alternatif verilere de ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci bir örnek olarak, benzer şekilde sanıklar hakkında verilen hükümler rastlantısal bir şekilde verilmediğinden dolayı cezalandırıcı uygulamaların özel caydırıcı etkisi olup olmadığının rastlantısal kontrollü deneylerle ortaya koyulabilmesi de mümkün olmaktadır. Fakat yine de farklı yaptırım türlerine maruz bırakılan hü-

kümlüler üzerinde söz konusu yaptırımların etkisi yarı deneysel çalışmalarla incelenebilmektedir. Bu türde çalışmaların yapılabilmesi için araştırmacıların belirledikleri örneklem dahilinde olan hükümlere ilişkin birey düzeyinde kapsamlı ölçümlere ve takip çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Maalesef Türkiye’de ceza adalet sistemi içerisinde hayata geçirilen caydırıcı ya da topluma kazandırıcı programların süreç ve sonuç değerlendirmesine ilişkin bilimsel yeterlikte çalışma bulunmamaktadır. Özellikle de 2005 yılında yapılan yasal düzenlemelerle getirilen ve Türkiye’de yeni olan denetimli serbestlik uygulaması hakkında çok az bilimsel çalışma mevcuttur. Resmi verilere göre uygulamanın başlatıldığı 2006 yılında denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüklerine infaz için gelen karar sayısı 15.525 iken bu sayı 2013 yılında 345.215’e ulaşmıştır⁴. Yetişkin ve çocuklar ayrı ayrı incelendiğinde hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilen kişilerin yarısından çoğunun uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı ile ilgili olarak bu tedbire maruz bırakıldığı görülmektedir⁵. Ancak Türkiye’de oldukça yeni olan bu uygulamaya ilişkin yayınlanan veriler büyük oranda sınırlı ve betimleyici düzeydedir. Dolayısıyla hem denetimli serbestlik uygulamasının diğer yaptırım türlerine kıyasla etkinliği hem de denetimli serbestlik sistemi içerisinde uygulanan tedavi ve topluma yeniden katılım sağlayıcı uygulamaların etkinliği araştırılmamaktadır. Sonuç olarak, ceza adalet sistemi ve özellikle de infaz sistemi içerisindeki uygulamaların etkinliğinin Adalet Bakanlığı dışında bağımsız araştırmacılar tarafından ve mevcut imkanlar içerisinde mümkün olan en üstün bilimsel kriterler ışığında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu türde değerlendirme çalışmalarının yapılabilmesi için araştırmacılara Adalet Bakanlığı’na sundukları önermelerin metodolojik yeterliliği nazarında yasal izinlerin verilmesi ve bu araştırma tasarımları için gerekli olan mikro verilerin elde edilmesinde destek olunması mutlaka gerekmektedir.

⁴ <http://www.cte.adalet.gov.tr/> [Erişim tarihi: 10 Kasım 2014]

⁵ <http://www.cte.adalet.gov.tr/> [Erişim tarihi: 10 Kasım 2014]

SONUÇ

Türkiye’de (tekrar) suçluluğun azaltılıp önlenmesi için (tekrar) suçluluğun ölçümüne, nedenlerinin açıklanabilmesine ve de (tekrar) suçluluğun azaltılıp önlenmesine ilişkin olarak hayata geçirilen uygulamaların değerlendirilmesine imkan sağlayan güvenilir ve bilimsel açıdan geçerli verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu veriler resmi merciler tarafından derlenip hazırlanan veriler olabildiği gibi bizzat araştırmacıların kendi çalışmaları kapsamında elde ettikleri resmi olmayan verileri de içermektedir. Maalesef Türkiye’de suç miktarı, fail ve mağdur sayısı ve özelliklerine ilişkin veriler çok sınırlıdır. **Suçluluğun ve tekrar suçluluğun ölçümünün yanı sıra Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalar suçluluğun ve tekrar suçluluğun nedenlerine ilişkin geçerli ampirik bulgular ortaya koyamamaktadır. Bunun sonucu olarak Türkiye’de bilimsel veriler ışığında kanıt dayalı suç önleme program ve politikaları geliştirilememektedir.**

Türkiye’de caydırıcı uygulamalar ve topluma yeniden katılım sağlayıcı programların arkasında yatan kuramsal modellere ilişkin yeterince ampirik kanıt bulunmadığından, söz konusu uygulamalar bilimsel dayanaktan yoksun olarak ve çoğu zaman diğer ülkelerdeki pratikler örnek alınarak uygulanmaktadır. Ayrıca, Türkiye’de hayata geçirilen uygulamaların sonuç değerlendirmesi bilimsel olarak yeterli geçerliliği olan araştırma teknikleri ile yapılamamaktadır. Kriminolojik araştırmaların ceza hukuku ve ceza adalet politika ve uygulamaları açısından büyük önem arz etmesine karşın, gerek suçun ölçümü gerekse suçluluğun nedenlerinin araştırılması olsun; Türkiye’de yapılan bilimsel çalışmalarda ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Kriminolojinin iki ayağı eksik olunca haliyle Türkiye’de kriminoloji disiplini, ampirik bulgulara ve kanıt dayalı suç önleme stratejilerinin geliştirilmesine ve sistem içerisindeki mevcut uygulamaların etkinliğinin ampirik olarak değerlendirilip ceza adalet sisteminin geliştirilmesine hizmet edememektedir. **Bu nedenle bir taraftan üniversitelerde neredeyse 60 yıldır seçmeli ders olarak okutulan kriminoloji eğitimi akademik anlamda güçlendirilmeli; diğer taraftan da Türkiye’nin suç politikalarına yön vermesi ve ceza adalet sisteminin etkinliğini artırması amacıyla Adalet Bakanlığı’nın teşviki ile bilim insanları tarafından yürütülen bir kriminolojik araştırma merkezinin kurulması gerekir.**

Bu rapor kapsamında ortaya konulan diğer öneriler şöyle özetlenebilir:

- Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve diğer kolluk birimleri tarafından kendi sorumluluk alanlarında kayıt edilen suç istatistiklerinin, sınıflandırma ve kayıt etme rutininin standart hale getirilip verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini artırıp araştırmacılara açılması; düzenli aralıklarla tüm belirleyici değişkenler ışığında incelenip yayınlanması.

Söz konusu yayınlarda ortaya koyulan istatistiklerin oluşumunu etkileyen suç sayım teknikleri, suç tanımlarının değişmesi, suçların sınıflandırması gibi diğer tüm etkenlerin açıkça belirtilmesi.

- Adalet Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu ve akademisyenlerin işbirliği ile bilimsel kriterler ışığında tüm ülkeyi temsil edecek şekilde bir ulusal suç mağduriyet anketinin hazırlanması ve bu çalışmanın bir ya da en fazla iki yılda bir düzenli olarak tekrarlanması.

- Polis kayıtlarının, mahkeme kayıtlarının, ceza infaz kurumu ve denetimli serbestlik müdürlüklerinin kayıtlarının birleştirilmesi ve sisteme giren kişilerin tekrar suç işleme oranlarının istatistiksel yöntemlerle hesaplanıp düzenli aralıklarla yayımlanması. Mükerrer suç istatistiklerinin Adalet Bakanlığı bünyesinde hazırlanıp düzenli aralıklarla yayınlanması dışında, sistem içerisinde bireylerin takibini içeren UYAP bilişim sistemi içerisindeki söz konusu mikro verilerin anonimleştirilerek bilimsel araştırma yapmak isteyenlerin erişimine sunulması.

- Kişilerin suç davranışında bulunma ya da cezaevinden çıktık-tan sonra tekrar suç işleme ihtimalini arttıran etkenlerin ve bu etkenlerin kişilerin sonraki suç davranışına etki etme mekanizmalarının belirlenebilmesi ve bu bulgular ışığında etkin suç önleme (topluma yeniden katılım) programlarının geliştirilebilmesi için kişilerin belli aralıklarla değerlendirilmesi.⁶ Aynı zamanda gerek olası risk etkenlerine gerekse suç davranışına ilişkin ölçümlerin birden fazla kaynağa dayanarak kişi düzeyinde veri içeren boylamsal çalışmalar ışığında gerçekleştirilmesi.

⁶ Kişilerin gönüllü katılımı esas olmalıdır. Değerlendirime/takip çalışmalarının kişisel verilerin gizliliği ilkesini gözetmesi önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aebi, M. F. ve Linde, A. (2010). Is There a Crime Drop in Western Europe? *European Journal on Criminal Policy and Research* 16(4): 251-277.
- Akers, R. L. ve Sellers, C. S. (2009). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application*. (Beşinci Bası). New York: Oxford University Press.
- Bachman, R. ve Schutt, R. K. (2003). *The Practice of Research in Criminology and Criminal Justice*. (İkinci Bası). Thousand Oaks, Kaliforniya: Sage.
- Balo, Y. S. (2005). *Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Coleman, C. ve Moynihan, J. (1999). *Understanding Crime Data: Haunted by the Dark Figure*. Buckingham, İngiltere: Open University Press.
- Cullen, F. T. ve Jonson, C. L. (2012). *Correctional Theory: Context and Consequences*. Thousand Oaks, Kaliforniya: Sage.
- Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005). Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları ile İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara Örnelemi. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 32: 83-108.
- Duyan, V. ve Duyan, G. Ç. (2007). *Gençlerin Demografik Özellikleri, Aile İlişkileri ve Aile İşlevleri, Arkadaşlık İlişkileri, Okul Yaşamı ve Yoksulluğun Suç Davranışına Etkisi Proje Sonuç Raporu* (TÜBİTAK – SOBAG 106K097).
- Enzmann, D. ve Podana, Z. (2010). Official Crime Statistics and Survey Data: Comparing Trends of Youth Violence between 2000 and 2006 in Cities of the Czech Republic, Germany, Poland, Russia and Slovenia. *European Journal on Criminal Policy and Research* 16: 191-205.
- Farrington, D. P. (2000). Explaining and Preventing Crime: The Globalization of Knowledge—the American Society of Criminology 1999 Presidential Address, *Criminology* 38: 1-24.
- Farrington, D. P. (2002). “Developmental Criminology and Risk-Focused Prevention,” M. Maguire, R. Morgan ve R. Reiner (Ed.), *The Oxford Handbook of Criminology* içinde (Üçüncü Bası). New York: Oxford University Press.
- Farrington, D. P. (2003). A Short History of Randomized Experiments in Criminology: A Meager Feast. *Evaluation Review* 27(3): 218-227.
- Jahic, G. ve AkdaşMitrani, A. T. (2010). International Crime Victim Survey 2005: Criminal Victimization in Istanbul Households. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 5: 190-198.

- Killias, M., Lucia, S., Lamon, P. ve Simonin, M. (2004). Juvenile Delinquency in Switzerland Over 50 Years: Assessing Trends Beyond Statistics. *European Journal on Criminal Policy and Research* 10: 111-122.
- Klein, M. W. (Ed.) (1989). *Cross-National Research in Self-Reported Crime and Delinquency*. Los Angeles: Kluwer Academic Publishers.
- Kraemer, H. C., Kazdin, A. E., Offord, D. R., Kessler, R. C., Jensen, P. S. ve Kupfer, D. J. (1997). Coming to Terms with Terms of Risk. *Archives of General Psychiatry* 54: 337-343.
- Kumru, A. (2011). *Çocukların Bilişsel, Duygusal ve Olumlu Sosyal Gelişimlerinin Boylamsal Çalışılması Proje Sonuç Raporu*. (TÜBİTAK – SOBAG 104K068).
- Murray, J., Farrington, D. P. ve Eisner, M. P. (2009). Drawing Conclusions about Causes from Systematic Reviews of Risk Factors: The Cambridge Quality Checklists, *Journal of Experimental Criminology* 5: 1-23.
- Özbay, Ö. (2003). Merton’s Strain Theory: Evidence from High Schools in Ankara. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 27: 59-76.
- Özbay, Ö. (2004). Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 7: 53-75. Polat, A. ve Gül, S. K. (2010). *Suçun Ölçümü*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sherman, L., Gottfredson, D.C., MacKenzie, D.L., Eck, J., Reuter, P. ve Bushwa, S.D. (1998). *Preventing Crime: What Works, What Doesn’t, What’s Promising*. Washington: US Department of Justice.
- Thornberry, T. P. ve Krohn, M. D. (2000). “The Self-Report Method for Measuring Delinquency and Crime,” J. Reno, D. Marcus, M. L. Leary ve J. E. Samuels (Ed.) *Measurement and Analysis of Crime and Justice* içinde. Washington, DC: U. S. Department of Justice.
- Ulusoy, D. (2006). Gençlerin Sapmış Davranışlara Yönelmelerinde Etiketlemenin Etkisi: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 23: 21-31.
- Ulusoy, M. D., Özcan Demir, N. ve Görgün Baran, A. (2005a). Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Biçimleri ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 3(3): 367-389.
- Ulusoy, M. D., Özcan Demir, N. ve Görgün Baran, A. (2005b). Parçalanmış Aile ve Gençlerde Sapmış Davranışlar: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22: 61-66.

- Unicef. (2009). *Assessment of Juvenile Justice Reform Achievements in Turkey*. Cenevre, İsviçre: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe/Commonwealth of Independent States. Erişim tarihi: 25 Şubat 2014, http://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_JJTurkey08.pdf.
- Ünal, H., Çukur, C. Ş. ve Özbayrak, C. (2010). *Aile, Arkadaş Grupları ve Okulun Gençlerin Şiddet Davranışlarına Etkisinin Boylamsal Olarak Çalışılması Proje Sonuç Raporu*. (TÜBİTAK – SOBAG 106K310).